

QARAQALPAQ FOLKLORINDA MILLIY MUZIKA ÓNERI TIYKARINDA OQIWSHILARDI RUWXIY-ETIKALIQ TÁRBIYALAW NÁTIYJELIGINIŇ ANALIZI

Djiyenbayeva Aysulu Dauletbay qızı

Ájiniyaz atındağı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı.

Muzikalıq tálım qániygeligi 3 kurs talabası.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10779236>

Annotatsiya. Bul maqalada Qaraqalpaq xalqınıń milliy mádeniyatı, folklorı, Qaraqalpaq folklorında milliy muzıka óneri tiykarında oqıwshılardı ruwxıy-etikalıq tárbiyalaw nátiyjeligi analizi haqqında sóz etilgen.

Gilt sóz: xalq qosıqları, etika, milliy muzıka, tárbiya, analiz,

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS BASED ON NATIONAL MUSIC ART IN KARAKALPAK FOLKLORE

Abstract. This article talks about the national culture and folklore of the Karakalpak people, the analysis of the effectiveness of spiritual and moral education of students based on the national music art in Karakalpak folklore.

Key words: folk songs, ethics, national music, education, analysis.

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

Аннотация. В данной статье говорится о национальной культуре и фольклоре каракалпакского народа, анализируется эффективность духовно-нравственного воспитания учащихся на основе национального музыкального искусства в каракалпакском фольклоре.

Ключевые слова: народные песни, этика, национальная музыка, образование, анализ.

Qaraqalpaq xalıq qosıqları aytilǵanda ózine say namaǵa salınıp ayıladı.

Aqıl-násiyat qosıqları yaki termeler xalıq qosıqlarınıń belgili bir túrin qurap turadı. Bul qosıqlarda adamǵa bárinende burın aqıl aytıp, násiyat berip ata-babalarımızdıń ásirler boyı toplaǵan tájriybesin, minez qulqın kórsetedi.

Jıraw baqsılar aytqan qosıqlar jas áwladtı, tárbiyalawda úlken áhmiyetke iye bolǵan.

Termeler aqıl násiyat qosıqlar Á.Tájimuratovtıń aytıwı boyınsha filosofiyalıq mánisine iyeligin bildiredi. Xalqımız bul qosıqlardan estetik zawıq aladı. Siyasiy jámietlik ádep ikramlıq, tárbiya, dúnyaǵa progressiv demokratiyalıq kóz qarasta bolıwǵa úlken tásirin kórsetken.

Misalı

Bir degende ne jaman,
Bilimsiz ósken ul jaman,
Ekilenshiden ne jaman,
Erkelep ósken qız jaman.
Úshlenshiden ne jaman,
Úshliksiz pishken ton jaman,
Tórtlenshiden ne jaman,
Tórde otırǵan Tóre biy,

Terisin buzsa sol jaman,
Beslenshiden ne jaman,
Bes waqitli bes namaz,
Qaza qilsa sol jaman,

Bilegimde kúshim bar,
Batirman dep maqtanba,
Baxit qondi basima,
Úlkeydim dep maqtanba
Dún`ya jiyip úyiñe
Kórkeydim dep maqtanba
Kóp maqtanğan bolmaydi
Sózdiñ durisin aytqanda

Aqil násiyat qosiqlariniñ baqsi jolina aytilatǵın variantlari da júdá kóp ushrasadi. Olarǵa tómendegi qosiqlar misal bola aladi.

Qaraqalpaq shayiri Ájiniyaz tárepinen jazılǵan «Megzer» qosıǵı xalıq namasi, «Bes perde» ge salinip aytiladi. Qosıq tiykarinan aqıl-násiyattan ibarat bolip, tárbiyalıq áhmiyeti júdá kúshli qosıqlardan bolip esaplanadi.

Xalayıqlar oylap qara
Tatiwlasar kem kem ara
Dus bolsañız yaqshi yara
Wómiriñ Gúlistanǵa megzer

Abadandur oñli solıñ
Jetedi hár jerge qoliñ
Bolsa jedeli márt uliñ
Kewliñ bálent tawǵa megzer

Bul qatarlardan ańlawimizǵa boladi, xalqimiz ázelden tataiwliqti dosliqti birinshi orınǵa qoyip kelgen, abadan turmis, gúlistan ómir, xalqimizdiñ ázeliy ármanlarinan esaplanadi. Bul qosıq baqsilarimiz tárepinen júdá súyip atqariladi hám bul qosıqti úyreniw ańsat.

Kúnxoja shayir sózine «Bes perde» namasina atqarilatuǵın «Nege kerek» qosıǵıda tiykarinan tárbiyalıq áhmiyetke iye. Wómir boyi ádillik kórmegen xalıq ádillik kúsep jasaydi.

Misali`
Eki jaqti teń kórmese
Tuwri ádillik bermese
Xalıq penen oynap kúlmese
Kát qudalar nege kerek

Degen qatarlar arqali, bul qosıq adamlardi ádil bolıwǵa shaqiradi.

Gúldey bolip jaynamasa,
Búlbil bolip sayramasa,
Quwanisip oynamasa
Bul ómirler nege kerek.

Wómirdiñ qiziqli hám mazmunli bolip ótiwini, hámmede qáleydi. Bul qosıqtiñ aytiliwi baǵdari «Megzer» qosıǵı menen birdey.

Watandi súyiwge oğan xizmet etiwge xalqimiz ázelden, áwladlarǵa násiyatlap kelgen, watanniń kelbeti oniń bay tábiyati, onda jasawshi insanlardıń táriypi arqalı qosıqlar báhulla xalıqtı ruwhlandirip kelgen. A.Musaev sózine «Táriyp» qosıǵı qaraqalpaq xalıq namalari «láy-láy» hámde «Ne daǵı dos» namasına salını baqsılar tápinen súyip atqarılıp kelmekte. Házirgi kúnde bul qosıq ayırım jas baqsılarımızdın giminine aylanbaqta.

Arjaq berjaq bolıp eki sán bolǵan,
Bólim -bólim erler Qaraqalpaqta,
Úyrek uship ǵanqıldasıp ǵaz qonǵan,
Aydın-aydın kóller Qaraqalpaqta.

Shárwaları kóship ataw jaylaǵan,
Biye sawıp qatar qulın baylaǵan,
Qulan kiyikleriniń sekirip oynaǵan,
Qiya qiya shóller Qaraqalpaqta.

Qızları bar qıya-qıya qasları,
Iynın jabar órim- órim shashları,
Shash bawında hinji gáwhar tasları,
Perizattay qızlar Qaraqalpaqtıń.

Ǵárip aytar ótti neshe jáhángir
Hár kim elin jaman demes jaqsı der
Mir Alisher Jiyrenshege taqabbil
Ataqlı shayılar Qaraqalpaqta

«Bes perde» namasına Maqtum qulı sózine, «Miymandur» qosıǵıda mánisi jaǵınan aql násiyat qosıqları, qatarına kiredi.

Qaraqas astında badam qabaǵın
Kipriginiń túgi kózge miymandur
Kelgennen qızǵanba pisken tamaǵın
Nanǵa mútáj emes sizge miymandur.

Xalqımızda miymandoslıq páziyleti, qádirlenip kelgen. «Hár bir úyge kelgen qonaq-nesebesi menen keledi»-degen danalıq gáp bar.

Maqtumqulı aytqıl duwrı sózińdi
Siz bizlik siylasıq qaldı izińde
Kim bop jasasańda jerdiń júzinde
Adam bir bes kúnlük duzǵa miymandur

Bul qatarlar arqalı hátte adamniń ózi de, bul bes kúnlük dúnyaya miyman ekenligi, waqti kelip kim boliwına qaramastan bul dúnyadan ótetuǵınlıǵı haqqında sóz etiledi.

Qaraqalpaq muzıka folklorı járdeminde estetik tárbiyalaw natıyeliligin kepillik beriwdi názerde tutıp, arnawlı metodika islep shıǵıwǵa bólek itibar qaratıldı. Metodikanı tikkeley ámeliyatqa qollanıw tájiriye-sınaw jumısları sheńberinde alıp barıldı. Sonın menen birge, tájiriye-sınaw jumısların izbe-iz, úzliksiz shólkemlestiriw maqsetinde isshi dástúr dúzildi.

Izertlewdiń tiykarǵı “ózegi”in shólkemlesken tájiriye-sınaw jumısları rejesi hám dástúrin dúziwde Nókis qalası ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde alıp barǵan baqlawlarımız natıyjesinde shıǵarǵan juwmaqlarımız zárúrli áhmiyetke iye.

REFERENCES

1. Надырова А. РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ: Надырова Айгуль Базарбаевна, доцент кафедры «Музыкальное образование» Нукусского государственного педагогического института имени Ажинияза //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 1. – С. 122-129.
2. Bazarbayevna N. A. Textbook functions in the development of cognitive independence of future music teachers //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 12. – №. 2. – С. 173-178.
3. Надырова А. Б. и др. Қарақалпақ театр өнеринин пайда болыуы хэм раўажланыуына тийкар салыушылар //Молодой ученый. – 2020. – №. 24. – С. 543-545.
4. Omarova A. SCHOOL CHEERS THROUGH MUSIC PROFESSIONAL DIRECTION //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 151-156.
5. Qıslawbayevna O. A. Umumiy ORta TaLim Maktablarida Sinfdan Tashqari Musiqqa ToGaragining Maqsadi Va Vazifalari //Miasto Przyszłości. – 2023. – Т. 40. – С. 105-107.
6. Qıslawbayevna O. A. The Influence of Music on the Human Body //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 30-32.
7. Omarova, A., & Shamurodova, M. (2023). APPLICATION OF INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS WHEN TEACHING A MUSIC LESSON. *Modern Science and Research*, 2(12), 185–189.
8. Tajimuratova S. CONCEPT OF FURTHER DEVELOPMENT OF NATIONAL CULTURE IN UZBEKISTAN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 251-254.
9. Tajimuratova S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 841-849.
10. Saginbaevna T. S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 9. – С. 386-392.
11. Sag'inbaevna T. S. Cultural Life in Uzbekistan during the Years of Independence //Spanish Journal of Innovation and Integrity. – 2023. – Т. 18. – С. 39-41.
12. Tajimuratova S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 841-849.
13. Saginbaevna T. S. Management and study of culture and art. – 2022.
14. Тажимуратова Ш. С. САНЪАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. – 2023.
15. Tajimuraova S. S. INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 509-511